

IŠ LIETUVIŲ PEDAGOGIKOS ISTORIJS

(K. Nezabitauskio elementorius „Naujas mokslas skaytima...“)

V. AURYLA, V. ZUKAS

Lietuvių spaudos darbuotojo ir švietėjo Kajetono Nezabitauskio elementorių „Naujas mokslas skaytima diel mažū waykū“, išleistą 1824 m. Vilniuje, mini A. Janulaitis ir kiti buržuazinio laikotarpio autoriai. Tačiau plačiau šio elementoriaus jie nenagrinėja, visiškai nemini elementoriuje esančios dedikacijos rusų mokslininkui J. Lobojkai, neaptaria pratarmės „Waykialey mana!“, kurioje yra naujų šviečiamųjų idėjų ir demokratinių tendencijų.

Tarybiniais metais apie šį elementorių yra rašyta „Lietuvių literatūros istorijoje“¹ ir J. Lebedžio monografijoje apie S. Stanevičių². Tačiau ir čia trūksta išsamesnio elementoriaus vertinimo³. Iki šiol neiškeltas ir nenušviestas šio elementoriaus pažangus vaidmuo lietuvių pedagogikos istorijoje⁴. Juk elementorius tiek savo sudarymo metodu, tiek iškeltais uždaviniais buvo reikšmingas jaunosios kartos švietimui ir lavinimui.

Šio straipsnio autorių uždavinys — pilniau apibūdinti elementorių, pažymėti pažangius jo turinio bruožus ir sudarymo būdus.

Feodalizmo irimo ir kapitalistinių santykių formavimosi procese susidarė XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais naujos politinės sąlygos kultūriniam gyvenimui Lietuvoje. Bendras kultūros plitimas turėjo įtakos ir liaudies masių švietimui. Augo valstiečių kultūriniai poreikiai. Pradėtas

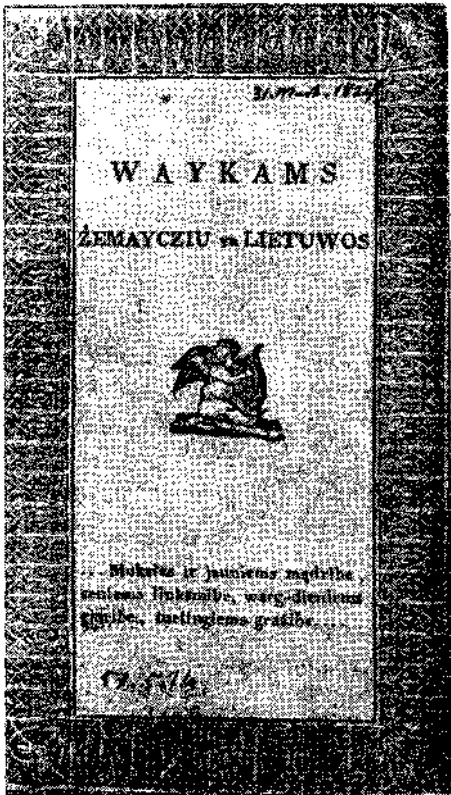
¹ LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Lietuvių literatūros istorija, t. 1, Vilnius, 1957, p. 323.

² J. Lebedys, Simonas Stanevičius, Vilnius, 1955, p. 335.

³ Šis elementorius iki šiol plačiau nebuvo nušviestas dar ir todėl, kad Lietuvių kalbos ir literatūros institute saugomas K. Nezabitauskio 1824 m. išleistas egzempliorius yra defektinis. Defektniame egzemplioriuje trūksta dedikacijos J. Lobojkai ir pratarmės. Neseniai VVU Mokslinė biblioteka iš TSRS MA bibliotekos gavo sveiką K. Nezabitauskio 1824 m. išleisto elementoriaus egzempliorį.

⁴ Negalima sutikti su J. Laužiko teiginiu, kad „dar ir vėlesniųjų XVIII a. ir net XIX a. elementorių, kurie buvo Lietuvoje išplitę ir susilaukė keliasdešimt laidų, turinys sudarytas, kaip ir Mažvydo, iš poterių, maldų ir giesmių“ (Senoji lietuviška knyga, Kaunas, 1947, p. 162). Iš tikrųjų šis elementorius savo sudarymo principais, auklėjimo turiniu ir literatūrinės išraiškos priemonėmis skyrėsi nuo panašaus pobūdžio to meto knygy, jame buvo daug naujų demokratinių momentų.

plačiai svarstyti visuotinio švietimo reikalus. Vietoj gyvenimui netinkamo lotynininko reikalaujama ugdyti mylintį savo kraštą ir jo reikalus suprantantį žmogų. 1803 m. perorganizuotas universitetas tapo stambiu mokslo ir kultūros centru, dariusiu teigiamos įtakos lietuvių nacionalinės kultūros bei literatūros vystymuisi. Vilniaus universiteto profesoriai (J. Lelevelis, I. Onacevičius, I. Danilavičius, J. Lobjka ir kt.) savo

K. Nezabitauskio elementoriaus viršelis

paskaitose bei mokslo darbuose nagrinėjo Lietuvos istorinę praeitį, paminklus, domėjosi lietuvių kalba. Tai skatino universiteto studentus lietuvius įsijungti į lietuvių liaudies buitį, jos kūrybos, kalbos bei spaudos tyrinėjimą, kėlė susirūpinimą jos švietimu. Lietuviai studentai pradėjo ruošti ir leisti elementorius, šviečiaamojo turinio leidinius ir kt. Ypač aktyviai toje srityje dirbo 1821—1824 m. Vilniaus universiteto moralinių mokslų skyriuje studijavęs Kajetonas Nezabitauskis (1800—1876). Studijų metais jis pradėjo rengti lietuvių kalbos žodyną ir gramatiką, su profesoriumi J. Lobjka važinėjo po Žemaitiją senienų ir tarmių tyrinėti. Jis išvertė ir savo brolio Kiprijono Nezabitauskio vardu išleido praktinio turinio Kluko knygutę „Surinkimas daseki mu... apey bytes...“

Vienas svarbiausių Kajetono Nezabitauskio to meto darbų buvo 1824 m. išleistas lietuviškas elementorius „Naujas mokslas skaytima diel

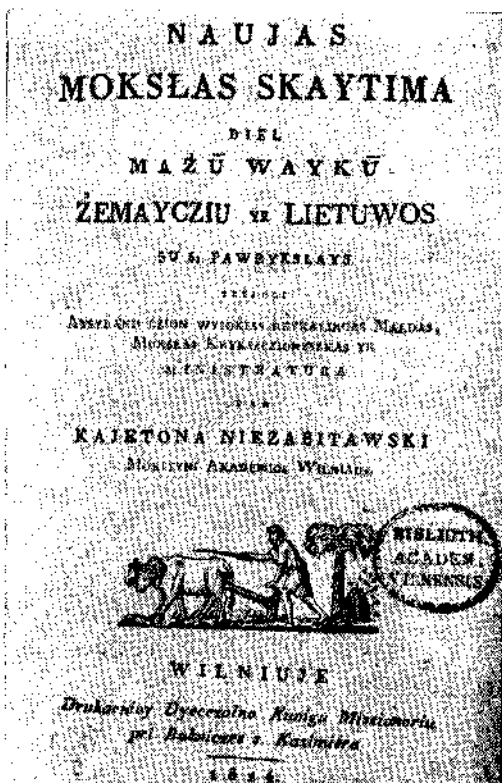
mažū waykū Zemaycziu yr Lietuvos su 51 paweyksłays“⁵. Įdėtieji F. Dmochovskio, D. Poškos ir kitų posakiai apie gimtosios kalbos reikšmę ir meilę jai bei paties K. Nezabitauskio įžanga „Waykialey mana!“ aiškiai rodo, kad autorius savo darbu siekė šviečiamųjų tikslų,— parūpinti naujais pedagoginiais principais pagrįstą „visiems luomams, o ypatingai vargingajai Žemaitijos ir Lietuvos liaudžiai“⁶, skirtą moky-

⁵ Naujas mokslas skaytima diel mažū waykū Zemaycziu yr Lietuvos su 51 paweyksłays. Teypogi atsyrand czion wysokias reykalingas małdas, mokslas kryszczziorny szkas yr ministratūra par Kajetona Niezabitauski mokityni Akademios Wilniaus. Wilniuje, Drukarnioy Dyecezaino kunigu missionoriu pri bażniczės s. Kazimiera, 1824. Elementoriaus viršelio antraštė yra skirtinga: „Waykams Zemaycziu yr Lietuvos“, be to, epigrafas: „...Mokslas ir jauniems mađrube, seniems linksmbibe, warg-dieniems giaribe, turtingiems grażibe...“ „Lietuvių bibliografijoje“ iki šiol paprastai būdavo nurodomas tik antraštinis puslapis. Bibliografijos šaltiniuose neminima nė autoriaus dedikacija prof. J. Lobjkai.

⁶ Kaj. Nezabitauskio laiškai, „Mūsų senovė“, t. 3, 1940, Nr. 1(10), p. 140.

mo knygelę. Be to, autorius siekė ir mokslo uždavinių — užlaikymą nugrapulčius yr užmyršzyma vardū yr pawardziu tame liežuwie teyp daugiel sutwierymu atsyrandancziu ant musu prigimtos žemes“⁷.

K. Nezabitauskio elementoriuje atsispindi nauji mokymo tikslai ir metodai, atsižvelgiama į vaiko interesus ir suvokimo galimumus. Iš elementoriaus išmestas tradicinis himnas rykštei, kuri viduramžiais buvo laikoma vienintele vaikų mokymo skatintoja. Nors pats skiemenavimas čia dar paliktas, tačiau visas mokymas pagrįstas ne kalimo, o sąmoningo žinių įsiminimo, vaizdingumo, suįdominimo principais. K. Nezabitauskis savo elementoriaus prakalboje pasisako prieš scholastinį mokymą, vyravusį iki tol buvusiuose elementoriuose, ir jį vadina „ikirencziu“. Jis iškelia vaizdingumo principą — „giariausi, yr lengwiāusi būda yszmokyma spiērey skaytītū“⁸. Todėl elementoriuje, čekų pedagogo J. A. Komenskio plačiai paplitusios knygos „Orbis sensualium pictus“⁹ pavyzdžiu, jis įdėda 51 paveikslėlį, kad vaikai „stebiedamose (...) linksmay ant jų, ką greycziāusey be jokia ikiriējma“ išmoktų „Skaytītyniu, arba Literu“¹⁰. Tuose paveikslėliuose, kurie ne tik savo turiniu, bet ir forma panašūs į kai kuriuos minėtosios knygos paveikslus, pavaizduotas aplinkinis vaiko pasaulis, žmonių darbas, įrankiai, naminiai ir laukiniai paukščiai, gyvuliai, žvėrys. Paveikslėlius raižė dailininkas Biksas¹¹. Manoma, kad tie raižiniai buvo paruošti S. Čerskio¹² sumanytam

K. Nezabitauskio elementoriaus titulinis puslapis

⁷ Naujas mokslas skaytima..., p. 4.

⁸ Ten pat.

⁹ Жг. Ян Амос Коменский, Мир чувственных вещей в картинах, изд. 2., М., 1957.

¹⁰ Naujas mokslas skaytima..., p. 4.

¹¹ Biksas (Byks, Beks) — raižytojas. Dirbo Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje. Iš raižybinės technikos, piešinių kompozicijos ir įrašų raižiniuose spėjama, kad Biksas dirbo kunigo S. Čerskio raižykoje Salantuose (Lietuviškoji enciklopedija, t. 3, Kaunas, 1937, sk. 976—977).

¹² Čerskis Stanislovas (1777—1833) mokytojavo Vilniuje, 1815 m. išspausdino „Bayki Fedra“ knygą V (iš jos S. Daukantas 1824 m. išvertė „Pasakas Phedro“). Salantuose savo raižykoje jis gamino su lietuviškais parašais paveikslėlius, išspausdino Skuodo dekanato ir Salantų parapijos žemėlapius.

elementoriui vien iš paveikslėlių¹³. Paveikslėliuose yra nemaža gimtojo krašto kolorito. Jie padėjo vaikams pažinti gyvenimo įvairumą, mokė stebėti aplinką, kėlė smalsumą knygai, palengvino mokytis skaityti, ugdė estetinius jausmus.

Prie paveikslėlių yra turinį atitinkantys aprašymai. Jų tikslas — su-
pažindinti vaikus su aplinka, duoti pirmąsias elementarias mokslo žinias.

K. Nezabitauskio elementoriaus pirmoji iliustracija

Čia pasakojama apie kaimo žmonių pastatus, maistą, drabužius, įrankius (kaimas, namai, kiemas, klėtis, tvartas, daržinė, žambis, dalgis, meškerė, būgnas, trimitas, triūba, piemuo), medžius, augalus ir uogas (obelis, uosis, pušis, eglė, kadagys, žemuogė); naminius gyvulius ir paukščius (arklys, jautis, ožka, avis, katė, šuo, gaidys, višta, antys); laukinius žvėris, paukščius, vabzdžius (liūtas, lūšis, meška, vilkas, kupranugaris, briedis, zuikis, ežys, gandaras, gegutė, juodvarnis, lakštینگala, viefersys, liepsnelė, šarka, tilvikas, driežas, skruzdė); apie žuvis (lydeka, ešeris, raudė, unguris). Patys aprašymai, nors trumpi, bet išsamūs, nuoseklūs, apibūdina daiktą, jo kilmę ir naudą. Aprašydamas daiktus, kartais autorius daro digresijas moksliniu, o ne religinės mitologijos pagrindu, trumpai aiškina žmonijos kultūros raidą („Piemuo“ ir kt.).

Kalbėdamas apie naudingus įran-

kius, K. Nezabitauskis iškelia kūrybines žmogaus pastangas ir proto jėgą, tuos įrankius išrandant, pasakoja, kaip geresni įrankiai palengvina ir patspartina darbą. Aprašymuose duodama mokslinių žinių ir praktinių patarimų: kaip tautosoti pušų medieną, kaip užveisti sodus ir iš jų pelnytis, kaip iš ruplaus beržo pasidaryti ritinį, „kurin musz piemenis yr jaunų waykiukai“, vaikams aiškina, kokios skanios žemuogės ir avietės, ragina įvairias „ugas par pawasari yr wasara rinkty“.

¹³ Kai kuriuose šaltiniuose minima, kad S. Čerskis pats parūpino 5 tabletes paveikslėlių K. Nezabitauskio elementoriui (Lietuviškoji enciklopedija, t. 5, Kaunas, 1937, sk. 1120). Spėjama, kad S. Čerskis buvo paruošęs elementorių iš paveikslų. E. Laucevičiaus liudijimu, jis savo rankose yra turėjęs K. Nezabitauskio elementoriuje esančias tabletes, išleistas atskirai ir nuspalvintas. Tai galėjo būti S. Čerskio spalvoto elementoriaus paveikslų leidinys. Šių faktų išaiškinimas yra svarbus ir lietuvių bibliografijai, ir pedagogikos istorijai.

Kai kurie dalykai aprašyti emociškai ir primena grožinės literatūros kūrinių vaizdus: „Cirulis ira tay pauksztis kursay pawasari ant ora spar-neleys yszsyausztynes gist gražiausey, kuriu sawa meylingu balseliu, apreyszk pawasare dienas“.

Vengdamas monotoniškumo, autorius į aprašymus įterpia liaudies posakių („Lynas [linas] dydziause kancze kient“), liaudies dainų posme-lių („alo dalgieli, piasma szie-neli“), pasakojimų apie įdomius atsitikimus („Egipte lideka łape begerencze pagawa“).

Rūpindamasis, kad elementoriaus skaitinius suprastų „Jaunu-mene Žemaycziu yr Lietuwos“, autorius stengiasi duoti kelis to paties daikto pavadinimus, var-tojamus įvairiose Lietuvos vieto-se: cirulis — vieversys, vyturys; žambis — žagrė, arklas. Atrink-damas žodžius daiktų pavadini-mams, jis pradėjo terminų normi-nimo darbą vaikų skaitymo kny-gose.

Elementoriaus chrestomatinės dalies žinios yra enciklopedinės, vaikui reikalingos, mokslinio-praktinio pobūdžio. Pagal griež-tus to meto reikalavimus elemen-toriuje yra įdėtas tikybos pamokymų skyrelis, tačiau jam skirta palyginti nedaug vietos, domi-nuoja pasaulietinio turinio aprašymai. Vietoj asketizmu persunk-tų moralinių „punktų“, be kurių

neapsieidavo nė vienas elementorius, čia yra skyrius „Teysibes Atsyrandan-czes wysokios wietose Raszta S. Teypogi nekurie Prežodey Žemaycziu“. Tų „teisybių“ vardu čia pateikta įvairūs aforizmai. Kai kuriems morali-niams pamokymams, šeimyniniams santykiams ir kitoms elgesio normoms reikšti naudojama tautosaka: liaudies posakiai, patarlės ir priežodžiai, kurių čia įdėtas nemažas pluoštas. Smulkioji tautosaka neklasifikuo-ta, tačiau iš parinktų pavyzdžių matyti, kad autoriui rūpėjo peda-goginiai tikslai: ugdyti socialines emocijas („Ponyszka łoska ant kiasza arkle jō“, „Gieresney turiety maž, bet teysingay uždyrpta“, „Tas bagot’s, kas niekam nekalt’s“, „Ant nulinkuse karkla, wysas Oszkas lyp“); skie-pyti meilę darbui, mokslui („Darbimemie yr akmun krut“, „Kas dyrpty ne nor, tas ne wałga“, „Duona wełtay walgita, werkie“, „Mokita wysur mil, ne mokita wysur neapkiēt“); išmokyti vaikus tinkamai visur elgtis,

K. Nezabitauskio elementoriaus antroji iliustracija

gerbti tėvus ir senus žmones („Kad seny kaľb, waykams tiliety prigul“, „Ne paniekink senu, bo pats kumet norint pasensi“).

Visiškai naujas reiškinys tokio pobūdžio leidiniams buvo pridėta lietuvių spaudos bibliografija „Surinkimas Wysokiu Rasztu Lietuwiszku, Zemaytyszku, yr Prusyszky-Lietuwiszku; teypogi, kitu Rasztiniku, duodańcziu žyne apey tą liežuvi...“ Bibliografija turėjo supažindinti su

K. Nezabitauskio elementoriaus trečioji iliustracija

senaisiais lietuvių kalbos paminklais, su skaitytojams prieinamais XIX a. pradžios Vilniaus lietuviškais leidiniais bei lietuvių kalbos mokslo veikalais. Ši bibliografija buvo skiriama labiau išprususiam skaitytojui. Tuo būdu elementoriumi galėjo naudotis ne tik vaikai, bet ir prasilavinęs jaunimas. Išspausdinta bibliografija buvo pirmoji liaudžiai skirta lietuvių literatūros apžvalga, turėjusi supažindinti skaitytojus su lietuvių literatūros raida. Be to, ši bibliografija padėjo jaunimui savarankiškai pasirinkti skaitinius, geriau išmokti gimtąją kalbą. Pažymėtina, kad kalbos mokyti iš senųjų lietuviškų raštų skatino ir kiti to meto spaudos ir kultūros veikėjai. Pavyzdžiui, S. Stanevičius savo paruošto leidinio „Trumpas pamokimas kaľbos lituwyszkos arba Zemaytyszkos“¹⁴ įžangoje „Skaytisentym“ pateikė rekomenduojamų paskaityti knygų apžvalgą, kurioje nurodė „giamokintise kaľbos gąlime“. Tuo būdu K. Nezabitauskio elementorius „Naujas mokstas skaytima...“ buvo ne tik vertinga elementaraus mokymo, bet ir gilesnio švietimo priemonė. Taip šis literatūros sąrašas to meto spaudoje ir buvo vertinamas. Štai Vilniaus laikraštyje „Kurjer litewski“¹⁵ buvo rašoma, jog literatūros sąrašas skirtas lietuvių ir žemaičių jaunimui, kad šis anksti susipažintų su esamais gimtąja kalba rašytojais ir veikalais.

Gera kalba, nauji pedagoginiai metodai, iliustracijos, trumpi apsakymai, įdėti priežodžiai bei bibliografija labai pakėlė K. Nezabitauskio elementoriaus vertę, užtikrino jo didelį populiarumą. D. Poška savo laiške K. Nezabitauskiui susižavėjęs rašė: „Už išleistą (o man atsiųstą) puikų

¹⁴ Trumpas pamokimas kaľbos lituwiszkos arba Zemaytyszkos, Vilnius, 1829, p. 66.

¹⁵ „Kurjer litewski“, 1824, Nr. 46.

elementorių priklauso nemirtinga visų tautiečių padėka, nes jis, be pa-taikavimo kalbant, tikrai puikus: jį ir stilius, kaip kaimiečiams, visai tinkamas, suprantamas ir į širdį prašnekąs, ir ortografija be jokio prie-kaišto, ir mūsų kalbos gramatiškumas labai geras ir pavyzdingas“. D. Poška tik pažymi, kad „kai kurių žodžių prononciacija šiek tiek skirtinga nuo vidurio žemaičių vartojamos“, tačiau „šiuo atžvilgiu niekas iš rašančiųjų nenusikals, kolei tikslus žodynas nebus išleistas, nes niekas savo nuomonės kitam primesti už tai-syklę negali ir neturi teisės“¹⁶. Toliau D. Poška pažymi, kad žemaičiai labai pasiilgę lietuviško elementoriaus ir mielai kiekvienas įsigytų: „Kiek tų knygų atspausdinta, užtikrinu, kad nė vienos per metus nepalikytų pas spaustuvės vedėją, jei tik Žemaičius pasiektų — kam tik pa-rodžiau, kiekvienas trokšta įsi-gyti, tik, deja, mums transpor-tas iš Vilniaus sunkus“¹⁷.

Palankų atsiliepimą apie K. Nezabitausko elementorių išspausdino lenkų laikraštis „Kurjer litewski“.

Teigiamai K. Nezabitausko elementorių taip pat įvertino ru-sų mokslininkas P. Kepenas sa-vo veikale „Apie lietuvių tautos kilmę, kalbą ir literatūrą“¹⁸. Lie-tuvių literatūros mėgėjų dėme-sį į šį elementorių jis atkreipė dėl jame išspausdinto lietuviškų

K. Nezabitausko elementoriaus penktoji iliustracija

knygų sąrašo ir pridėtų žvėrių, augalų ir kitų iliustracijų. Ten pat P. Kepenas praneša, kad šį elementorių į lenkų kalbą ruošėsi išversti D. Poška¹⁹. P. Kepeno darbą į lenkų kalbą išvertęs L. Rogalskis savo pateiktoje K. Nezabitausko elementoriaus anotacijoje teigiamai įvertino jo auto-riaus literatūrinę veiklą ir pažymėjo, kad „Žemaičiai Kajetonas Nezabi-tauskis ir Simonas Stanevičius, tuo metu Vilniaus universiteto studentai, aktyviai rūpinosi gimtąja kalba, ir kaip tik jų uolumo ir pastangų dėka lietuviai susilaukė keletu naudingų veikalų, išleistų 1823 ir 1824 metais“²⁰.

¹⁶ D. Poška, Raštai, Vilnius, 1959, p. 545.

¹⁷ Ten pat, p. 547.

¹⁸ П. Кеппен, О происхождении, языке и литературе литовских народов, СПб., 1827, p. 55.

¹⁹ Ten pat, p. 52.

²⁰ P. Kōppen, О początku, języku i literaturze narodów litewskich, „Dziennik Wileński“, t. 5, 1828, p. 440.

Didelį K. Nezabitausko elementoriaus populiarumą rodo ir tai, kad išleistas gana didelis tam laikui 3000 egzempliorių tiražas buvo išparduotas per 10 mėnesių²¹.

Vėliau šiuo elementoriumi susidomėjo M. Akelaitis. Kaip žinoma, 1860 m. M. Akelaitis išleido elementorių „mažiems wajkeliems“²². Jame, be raidyno, skiemenavimo ir kitų dalykų, buvo katechetine forma parašyti patarimai elementariais žemdirbystės ir racionalesnio ūkininkavimo klausimais, taip pat įdėta moralinių pamokymų. Matyt, suprassdamas, kad vaikams reikia ne tik utilitarinio pobūdžio žinių, bet ir platesnio apsiskaitymo ir išsilavinimo, M. Akelaitis atkreipė dėmesį į K. Nezabitausko elementorių, kuriame buvo įvairių savo tematika skaitinių. Jis tą elementorių paruošė perspausdinti, bet paruoštasis rankraštis iki šiol buvo beveik nežinomas. Tik „Lietuvių bibliografijos“ papildymuose buvo pažymėta, kad „**M. Akelaitis** ruošėsi perspausdinti Nez. elementorių, parašė jam lenkišką prakalbą ir jį perrašė, bet bėgdamas iš Vilniaus paliko vietoje. Tas rankraštis yra LMDr. Vilniuje“²³. M. Akelaitis, perrašydamas K. Nezabitausko elementorių²⁴, išmetė iš jo maldas ir katekizmą, nepaisydamas, kad tie dalykai tuo metu buvo privalomi visiems elementoriams. Taigi jis tęsė ir gilino pažangias vaikų skaitinių tradicijas. Jei K. Nezabitauskis į vaikų skaitinius pirmasis įdėjo naudingus pasaulietinio turinio skaitymus, kuriuose nebuvo religinių motyvų, tai M. Akelaitis pagilino tas tradicijas ir vaikų skaitymo knygas atskyrė nuo religinio turinio raštų. Tuo būdu Akelaičio naujai parengto elementoriaus turinį sudarė pratarmė vaikams, skaitymai bei patarlės. Pažymėtina, kad M. Akelaitis perrašė ir K. Nezabitausko bibliografiją, kuri tuo metu jau buvo gerokai pasenusi, nes neapėmė paskutinių dešimtmečių lietuviškų spaudinių.

Nauja M. Akelaičio elementoriuje buvo pridėtos jo paties surinktos lietuvių liaudies dainos. Jos surašytos elementoriaus pabaigoje ir tarytum sudaro tautosakos chrestomatinę dalį. Dainos pasižymi turiningumu ir estetiniais privalumais. Tai pirmasis bandymas įvesti į vaikų skaitinius lietuvių liaudies dainas.

Tuo būdu galima tvirtinti, kad, nors K. Nezabitauskis plačiau nekėlė antifeodalinių idėjų, nepasmerkė baudžiavinio išnaudojimo, elementoriuje paliko religinio turinio raštų, kurie tarnavo religinės moralės skiepijimui, vis dėlto šis elementorius išsiskiria savo naujomis šviečiamosiomis idėjomis; jis buvo neeilinis reiškinys lietuvių kultūriniame gyvenime, vaikų švietime. Jo pasirodymas liudijo kovos pradžia už jaunojo žmogaus apginklavimą praktinėmis žiniomis ir rengimą gyvenimui. Čia esantys aprašymai buvo pirmieji mokslo populiarizacijos bandymai, skirti vaikams. Taip pat K. Nezabitauskis pirmasis panaudojo smulkiąją tautosaką vaikų auklėjimui. Iki tol išėję elementoriai buvo neilustruoti, tad šį elementorių

²¹ Kaj. Nezabitausko laiškai, „Mūsų senovė“, t. 3, 1940, Nr. 1(10), p. 140.

²² [M. Akelaitis], Lamentorius arba pradžia mokslo, sudėta mažiems wajkeliems, Wilniuje, 1860.

²³ Lietuvių bibliografija, d. 4, Kaunas, 1936, papildymai, Nr. 558.

²⁴ Šiuo metu elementoriaus rankraštis yra LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne. Zr. Akelaitis M., Waykams Zemajcziu ir Lietuwos, In. R-42.

galima laikyti ir pirmąją iliustruota lietuviška knyga vaikams. Pažangias šio elementoriaus tradicijas XIX a. antrojoje pusėje tęsė ir gilino M. Akelaitis, o XIX a. pabaigoje — A. Kriščiukaitis-Aišbė, L. Malinauskaitė-Eglė ir J. Šliupas savo parengtose skaitymo knygose. Šiame elementoriuje gali rasti vertingos medžiagos lietuvių tautosakos, literatūros, pedagogikos ir bibliografijos tyrinėtojai.

VVU Bibliotekininkystės katedra
VVPI Lietuvių ir užsienio
literatūros katedra

Įteikta
1961 m. birželio mėn.

ИЗ ИСТОРИИ ПЕДАГОГИКИ В ЛИТВЕ
(букварь К. Незабитаускиса «Новое чтение...»)

В. АУРИЛА, В. ЖУКАС

Резюме

В начале XIX в. в эпоху распада феодализма и формирования капиталистических отношений более интенсивной стала просветительная деятельность в Литве. Положительную роль в этой области сыграл Вильнюсский университет: профессора этого университета изучали историю Литвы, собирали её памятники, студенты-литовцы занимались вопросами языка, изучением литературы, просвещением литовского народа. Одним из самых активных деятелей литовской печати того времени был К. Незабитаускис (1800—1876). В 1824 году вышел подготовленный им букварь «Новое чтение для маленьких детей». В букваре на новых педагогических основах были представлены чтения, впервые даны, связанные с текстом иллюстрации, включены народные пословицы и библиографический список литовской печати. К. Незабитаускис стремился привлечь внимание детей, сделать процесс обучения более легким и образным. Во введении к букварю он высказался против схоластического обучения. В своем букваре К. Незабитаускис стремился дать практические указания и популярные научные сведения. Статьи, напечатанные в букваре, можно считать первым проявлением светской детской литовской литературы. Пословицы, а особенно библиографический список в букваре свидетельствуют о том, что он также был предназначен для дальнейшего образования читателей и особенно молодежи. Этот букварь был положительно оценен литовским писателем той эпохи Д. Пошкой, русским ученым П. Кеппеном, активным деятелем культуры Л. Рогальским, польской газетой «Kurjer Litewski» и т. д. Во второй половине XIX в., пропустив религиозную часть букваря, добавив литовские народные песни, готовил переиздать его М. Акелайтис. (Сохранилась рукопись этой работы.)

Вообще, хотя данный букварь К. Незабитаускиса и содержал недостатки идейного характера, все же историческое значение его великое. К. Незабитаускис первый стал писать для литовских детей чтения светского содержания, обучению детей в своем букваре дал практическое направление, применил новые принципы составления книг для чтения.